

STANOWISKO 2 – KAMIENEC (KAMIENIEC)

Tomasz KRZYWICKI

Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy, ul. Rakowiecka 4, 00-975 Warszawa
e-mail: tomasz.krzywicki@pgi.gov.pl

Fig. 1. Kamieniecka wieża grodowa (fot. T. Krzywicki)

Miasto **Kamieniec (Kamieniec Litewski)** jest stolicą rejonu w obwodzie brzeskim na Białorusi. Liczy 8,4 tys. mieszkańców (2010). Położone jest nad rzeką Leśną, dopływem Bugu, 39 km na północ od Brześcia. W X-XI w. powstała tu niewielka osada, którą w 1276 r. książę wołyński Włodzimierz Wasylewicz przekształcił w gród. Podstawą obrony grodu, położonego na wzgórzu nad doliną rzeki, prócz fosy i wału z drewnianymi umocnieniami, była wysoka ceglana wieża. Nie zawsze jednak wieża spełniała swoją rolę. 13 lat po jej zbudowaniu Kamieniec zdobył, a później gród zniszczył książę drohiczyński Jurij Lwowicz. W XIV wieku gród przechodził z rąk do rąk. Od 1319 r. należał do Wielkiego Księstwa Litewskiego, a od 1340 r. do króla polskiego Kazimierza Wielkiego. Od 1366 r. znowu do WKL – księcia Kiejstuta, a od 1388 r., do księcia mazowieckiego Janusza I Starszego, zięcia Kiejstuta, który uważał ziemie podlaskie za wiano swej żony Danuty. W 1384 r. i od 1392 r. Kamieniec należał do księcia Witolda. Miał go i Jagiełło, który w czasach pokoju spotykał się tu na łowach z Witoldem. Trzykrotnie oblegany był przez Krzyżaków, którzy spalili go w 1379 r. Prawa miejskie magdeburskie Kamieniec otrzymał w 1518 r. od króla Zygmunta Starego. Miasto leżało na skrzyżowaniu szlaków handlowych z Wilna do Krakowa i z Brześcia do Grodna. Dzięki handlowi jego największy rozwój nastąpił w XVI w. Po Unii lubelskiej (1569) Kamieniec wraz z regionem wszedł w skład Rzeczypospolitej Obojga Narodów i znalazł się w województwie brzeskim. Po III rozbiorze Polski należał do Rosji, a w latach 1921-1939 do II Rzeczypospolitej, od 1945 do ZSRR, a od 1991 do Białorusi. Herbem miasta jest czerwona wieża stojąca na zielonym wzgórzu na tle błękitu nieba.

Kamieniecka wieża grodowa (donżon) jest na ziemiach wschodniosłowiańskich unikalnym pomnikiem sztuki i architektury obronnej (fig. 1). Ten typ architektury powstał w Normandii. W XI - XIII wiekach rozprzestrzenił się w Europie zachodniej i pod koniec tego okresu dotarł na ziemie zachodniej Rusi. Podobna, lecz kamienna wieża istnieje w Stołpiu na Lubelszczyźnie. Istniała też kamienna wieża w Chełmie, będąca centralną częścią grodu, a także w Lublinie i Bielawinie oraz Czartoryjsku na Ukrainie i Brześciu na Białorusi.

Wieża kamieniecka budowana była przez 12 lat (1276 – 1288). Jest budowlą na planie koła o średnicy 13,5 m, o grubości ścian 2,5 m i wysokości 30 m. Zbudowana została z cegły. Przygotowano 500 000 cegieł o wymiarach 26,5 x 13,5 x 8 cm. Łączono je zaprawą wapienną o grubości 2 – 4 cm. Na jednej z dłuższych ścian cegły mają podłużne bruzdy. W ten sposób lepiej mogły łączyć się z zaprawą. Wieża ma pięć kondygnacji rozdzielonych drewnianymi pomostami. Na czterech z nich znajdują się wąskie otwory strzelnicze. Na czwartym poziomie jest większy otwór drzwiowy obramiony skromnym portalem. Tu zapewne był kiedyś balkon. Od trzeciej kondygnacji, wewnątrz wzdłuż ściany prowadzą w górę ceglane schody. Na szczycie wieża otoczona jest krenelażem z 14 blankami. Na zewnątrz niego istniała podwieszona drewniana galeria służąca do obrony. Fundament głębokości 2,3 m i średnicy 16 m zbudowany został z kamienia polnego. Budowniczym wieży był horodniczy Aleksa (Oleksa). Wzgórze wokół wieży otoczone zostało drewnianą palisadą, wewnątrz której zbudowano również drewniane budynki: dwór z oficyną, kuchnię i piekarnię, stajnię, drugą oficynę, budynek gubernatorski i spi-chlerz.

Dzięki prośbie Cesarskiej Komisji Archeologicznej i przeznaczeniu przez cara Mikołaja II pieniędzy, w 1903 r. wieża została odrestaurowana. Ściany i blanki wzmocniono 10 tysiącami cegieł, umocowano belki stropowe piętér, zrobiono dach i odrestaurowano schody, a także odsłonięto dolną część wieży poprzez odkopanie 3-metrowej warstwy ziemi. Z ziemi tej wokół wieży usypano wał umocniony kamieniami.

Od 1950 r. w kamienieckiej wieży mieści się filia Brzeskiego Muzeum Krajoznawczego. Znajduje się tu broń i uzbrojenie średniowieczne, fragmenty kafli piecowych z XVI wieku, ryciny, zdjęcia i mapy.

Legenda mówi, że nazwa Puszczy Białowieskiej pochodzi od wieży kamienieckiej, jednak archeolog M.A. Tkaczew twierdzi, że do lat 50. XX wieku wieża nie była otynkowana na biało (tak jak i teraz nie jest) i nazwa puszczy pochodzi nie od niej, a od nazwy dworu myśliwskiego królów polskich w Białowieży.

Prócz Wieży, w Kamieńcu znajduje się zabytkowa cerkiew św. Szymona Słupnika z 1759 r. oraz kościół św. Piotra i Pawła z 1925 r. W rocznicę 700 - lecia powstania miasta wzniesiono tu pomnik jego założyciela – księcia Włodzimierza Wasylewicza.